

Vykypěl, Bohumil

**[Scholze, Lenka. Das grammatische System der obersorbischen
Umgangssprache im Sprachkontakt: mit Grammatiktafeln im Anhang]**

Linguistica Brunensia. 2010, vol. 58, iss. 1-2, pp. 355-356

ISBN 978-80-210-5250-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115032>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Většinový čtenář bude nejspíše slovo typologie chápat ve smyslu „greenbergiánském“. Vnějšíkově má recenzovaná kniha skutečně nejbližší právě k této typologii – jednotlivé jazyky se přiřazují k typům, které byly předem zkonstruovány na základě ne/přítomnosti několika jazykových jevů. Nicméně v prováděných analýzách chybí podstatný rys této typologie, totiž přeformulování vztahu mezi vybranými jazykovými jevy do podoby pravděpodobnostně chápaných implikačních univerzálií. Autorka takový vztah ostatně ani nehledá, jde jí o zařazení zkoumaných jazyků do sítě typů. Typologie v jejím pojetí je tak v podstatě synonymem pro klasifikaci či taxonomii. Takový přístup je jistě oprávněný a pro dané potřeby a cíle, tak jsou v práci vymezeny, zcela postačující, jen mohl být detailněji probrán.

Dodejme ještě, že jasně vymezená a přímočaře sledovaná hlavní linie výkladu nebrání autorce obohatit analýzy o řadu důmyslných zamyšlení nad důležitými, leč přece jen vedlejšími problémy, jako je například rozdílné chování fonologického systému jazyka v jeho centru (domácí slova) a na jeho periferii (přejatá slova), vztah fonologie k jiným jazykovým rovinám, zejména morfologii, či otázka, co je vlastně primárním fonologickým distinktivním rysem v případě, že se u dvojic lišících se délkou zároveň liší i kvalita (například napjatost vokálu). Knihu tak lze pro její obecně metodologické a teoretické kvality i pro důvtipné dílčí materiálové analýzy doporučit obecným jazykozpytčům (zejména kontaktologům a fonologům), baltistům, germanistům i ugrofinistům.

Příspěvek vznikl v rámci projektu MŠMT ČR LC546.

Vít Boček
vitbocek@gmail.com

Lenka Scholze: Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache im Sprachkontakt. Mit Grammatiktafeln im Anhang. Bautzen: Domowina 2008. (Schriften des Sorbischen Instituts, 45.) 407 s. ISBN 978–3–7420–2106–9. 24,90 euro

Monografie, o níž zde chceme podat krátkou zprávu a která představuje rozšířenou verzi doktorské disertace přijaté na Kostnické univerzitě, je zcela inovativní: popisuje se v ní dosud soustavně nepojednaná varieta hornolužické srbštiny, tzv. serbska wobchadna rěč (SWR), tedy běžná mluva v katolické oblasti západní části hornolužickosrbského jazykového území, kde je užívání lužické srbštiny nejbližší.

Kniha má následující obsah. V úvodní kapitole (*Einleitung*; s. 17–23) se stručně jednak osvětluje materiálový základ monografie, jednak se vysvětlují postup zkoumání a základní užívané kontaktologické pojmy. Poukazuje se zde rovněž v obecnosti na dva základní zdroje dynamiky SWR: kontakt s němčinou a její postavení mezi tradičním dialektem a spisovným jazykem.

V další kapitole se SWR blíže definuje (*Definition der sorbischen Umgangssprache (SWR)*; s. 24–42). Líčí se především její střední postavení v systému hornolužických variet mezi dialektem a spisovným jazykem a kromě toho se její situace instruktivně srovnává s podobnými varietami v rámci ruštiny a češtiny. Pro bohemisty je tu pak zvláště zajímavé srovnání s obecnou češtinou, kde lze najít jisté paralely.

Třetí kapitola přináší krátké pojednání o fonologii SWR (*Phonologie und Phonetik der SWR*; s. 43–54). Tady je z obecného hlediska snad nejzajímavější existence kontaktem vytvořených nových vokálních opozic délky a labializovanosti, absentujících v jiných varietách hornolužické srbštiny (tuto situaci ve fonologickém systému SWR lze ovšem chápat také jako „konkurenční“ dynamickou koexistenci dvou subsystémů – tranzitivního synchronně cizího a adaptačně cílového synchronně domácího).

Následují dvě nejobsáhlejší kapitoly, v nichž se analyzuje nominální a slovesná gramatika SWR, vždy jednak na pozadí srovnání se spisovnou hornolužickou srbštinou, jednak v perspektivě vlivu

němčiny. V první z obou kapitol, čtvrté, se pojednává o gramatických kategoriích v oblasti nominu (*Grammatische Kategorien im nominalem Bereich der SWR*; s. 55–185). Nejdříve se čtenář může dočíst o formálně morfologických aspektech deklinace a o zvlátnostech pádové reky v SWR, pak se píše o stupňování adjektiv a adverbii, o kategorii rodu (včetně zajímavého tématu rodového zařazování nových přejetí), o duálu (který v SWR představuje už jen rekční variantu plurálu po číslovce ‘dva’) a nakonec o kategorii určenosti a o užívání členu (v SWR lze konstatovat existenci určitého i neurčitého členu).

V páté kapitole (*Grammatische Kategorien im verbalen Bereich der SWR*; s. 186–284) autorka pojednává o formálně i funkčně morfologických aspektech konjugace (o kategoriích času, modu a diateze), o složité otázce vidu v SWR a konečně o párových slovesech pohybu.

Šestá kapitola se věnuje otázkám lexikálních přejetí v SWR (*Lexikalisches Lehngut in der SWR*; s. 285–313). Ukazují se různé formy přejímání i způsoby formální integrace výpůjček.

Šedmá kapitola (*Syntaktische Besonderheiten der SWR (Auswahl)*; s. 314–323) je sice jen krátká a výběrová, ale o to zajímavější: píše se v ní o neosobních konstrukcích (protějšcích německých konstrukcí s *es* nebo *man*), o nápodobě německé konstrukce *es gibt* a o slovosledu v SWR.

Poslední, osmou kapitolou je závěr (*Schluss*; s. 324–334). Shrnují se zde jednak deskriptivně a kontaktologicky relevantní výsledky práce, jednak otázka postavení SWR v rámci funkčně-stylistické stratifikace hornolužické srbštiny.

Po seznamu literatury pak následuje ještě cenná příloha v podobě komentovaných gramatických tabulek, zachycujících deklinační a konjugační paradigmatu SWR (*Anhang: Grammatiktafeln – Flexionsparadigmen*; s. 347–405).

Referovaná kniha je zajímavá pro různé okruhy čtenářů, a to nejen sorabistických. Z nesorabistů zaujme pochopitelně nejvíce kontaktology, kteří v ní najdou řadu pozoruhodných příkladů na výsledky intenzivního jazykového kontaktu. Ale číst ji doporučuji třeba i bohemistům účastnícím se sporů o obecnou češtinu a související věci, kde se obvykle nepřihlíží k situaci jinde (což je ostatně jaksí skoro obvyklé v českých intelektuálních diskusích obecně); mohou zde nacházet instruktivní podobnosti a rozdíly mezi postavením SWR a obecné češtiny.

Problémy knihy snad není zapotřebí zmiňovat, protože bychom se divili, kdyby v tak inovativní práci nebyly. Například tu a tam (zejména u vidu a sloves pohybu) narazíme na představu – ovšem zejména mezi německými slavisty poměrně rozšířenou – o ruštině jako o tom správném, typickém slovanském jazyku – odchylky od něho je pak třeba nějak vysvětlovat. Ačkoli to už je téma na další monografii, přesto by si bohemista přál větší srovnání s češtinou; rozdíly a podobnosti by byly myslím instruktivní i pro sorabisty. Větší zohlednění kdysi obdobné situace češtiny by pak mohlo např. relativizovat tvrzení na s. 327, že morfologicky neintegrovaná (neskloňovaná) přejatá atributivní adjektiva v SWR jsou v rámci slovanských jazyků unikum; najdeme je totiž – byť ne v takové míře – i v češtině (*nóbl dáma, šik ženská, feš chlap, fajn věc*). Podobně k otázce českého určitého artikuloиду by se nemusela v pozn. 217 citovat jen Vondrákova Srovnávací mluvnice slovanských jazyků z roku 1928.

Mnohem důležitější ale je, že teď díky Lence Scholze máme dobrý, ucelený a mnohostranně poučný popis SWR. Rovněž je důležité, aby SWR došla ve svém funkčně-stylistickém hodnocení takového uznání, které odpovídá jejímu postavení v úzu, jak to v předmluvě s nadějí vyslovuje autorka. Na druhou stranu ovšem myslím není důvodu měnit stratifikaci hornolužické srbštiny jako národního jazyka a spisovnou hornolužickou srbštinu mít za svého druhu „puristickou mystifikaci“; zásadní je funkčně-stylistická pestrost jazyka.

Bohumil Vykypěl
(vykypel@iach.cz)